

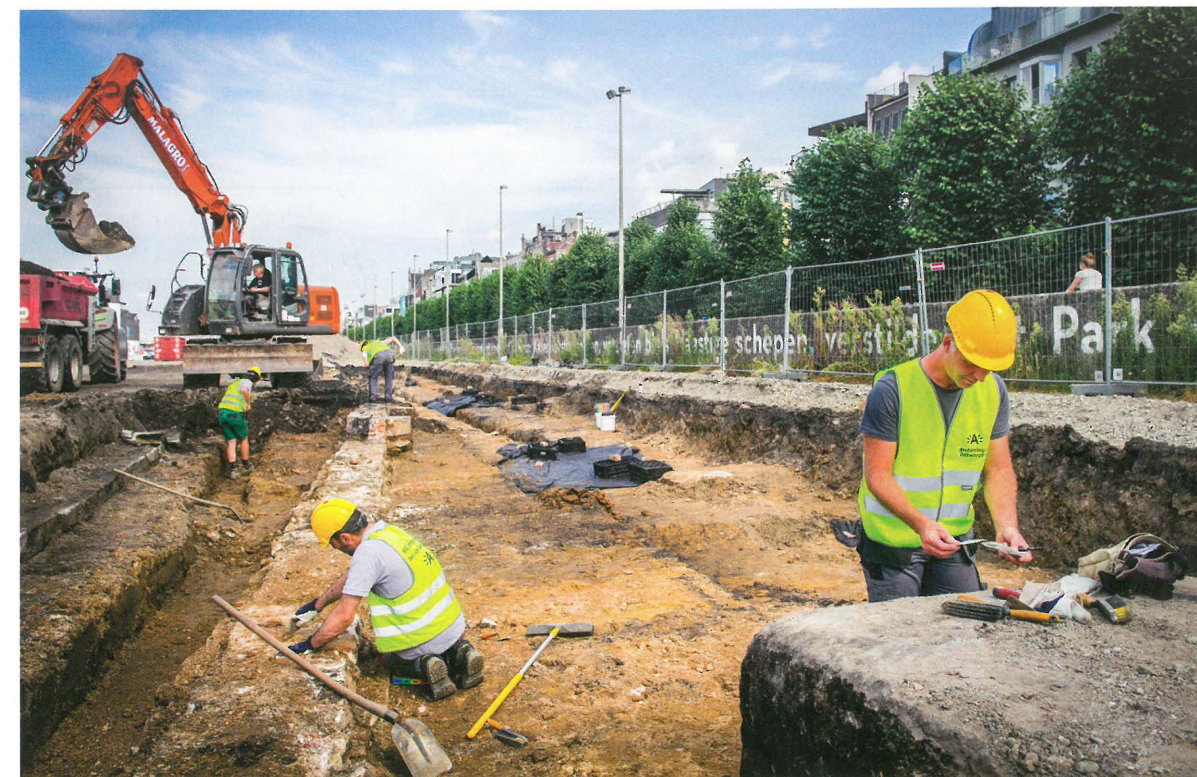
Hoezo, een abdij op de Antwerpse Sint-Michielskaai?

Aan de oever van de Schelde in Antwerpen, tussen de Sint-Michielskaai en de Kloosterstraat, stond eeuwenlang de machtige Sint-Michielsabdij. Hoe dominant de abdij ook was, toch verdween elke visuele herinnering in de 19de eeuw onder functioneel wegdek en parking. De huidige heraanleg van dit deel van de kaaien geeft de Antwerpse stadsarcheologen een unieke kans om meer te weten te komen over het (post) middeleeuwse abdijsleven aan de oevers van de Schelde. Hier volgen de eerste beelden van het lopende onderzoek.

Deze stadsplattegrond geeft de ligging van het kloosterdomein, in het zuidelijke deel van de stad aan de schelde, goed weer. Zicht vanuit het zuiden, Franz Hogenberg, 1585 © Felixarchief Antwerpen

In september startten de stadsarcheologen met opgravingen naar de Sint-Michielsabdij op de Scheldekaaien. Op amper 50 cm onder de kasseivlakte kwam de funderingsmuur van een magazijn aan het licht. Dit magazijn werd rond 1850 gebouwd op de plaats van de afgebroken abdij
© Stad Antwerpen, Frederik Beyens

■ JEF VANSWEEVELT, ANNE SCHRYVERS EN KATELIJNE GEERTS

Gedurende de komende tien jaar worden de Antwerpse Scheldekaaien volledig heraanlegd. De werken moeten de kaaimuur stabiliseren en een hogere dijk zal beter beschermen tegen stormvloeden. De stad verfraait tegelijkertijd het openbaar domein volgens hedendaagse normen en wensen. Momenteel starten de archeologen met de kaaiavlakte, in 2022 volgt de archeologische begeleiding van de wegeniswerken.

Uitgelezen kans

Het bodemarchief van de kaaien omvat meer dan tweeduizend jaar stadsgeschiedenis, van het vroegste ontstaan van de stad tot vandaag. Dit bodemarchief strekt zich uit over een lengte van twee kilometer en is van onschatbare waarde. Het omvat niet enkel relictten van de vroegere rede van Antwerpen, van vlieten, poorten,

aanlegplaatsen, de achterliggende gebouwen, maar ook van grote delen van de Sint-Michielsabdij. Door het rechte trekken van de kaaien in 1870-1880 is het uitzicht van de rede onherkenbaar veranderd. Grote delen werden afgebroken, de vlieten gedempt en ook het hart van de stad, de burchtzone en de Werf, verdween bij deze kaalslag. Enkel het Steen bleef als eenzame getuige bewaard. De natuurlijke band tussen stad en stroom wordt daarom pas duidelijk bij opgravingen. Vandaag krijgen archeologen de kans om de rijkdom van de historische kaaien terug boven te halen.

Bijzondere plek aan de Schelde

De Sint-Michielskaai herbergt een belangrijke, historische plek die al van betekenis was vóór de tijd van de Sint-Michielsabdij. Reeds vóór 1096 verrees hier de Sint-Michielskerk als oudste parochiekerk van Antwerpen. Aan de

kerk was een kapittel van kanunniken verbonden, belast met de zielenzorg van de stad. In de 12de eeuw riep de bisschop van Kamerijk de Heilige Norbertus, stichter van de Premonstratenzerorde, naar Antwerpen om het kapittel van Sint-Michiels te hervormen. Norbertus overtuigde de kanunniken ervan hun kerk af te staan voor de oprichting van de Sint-Michielsabdij. In 1124 was de abdij een feit en volgde de Onze-Lieve-Vrouwekerk de Sint-Michielskerk op als parochiekerk.

Machtige abdij

Na de stichting in 1124 wist de Sint-Michielsabdij op korte tijd haar rijkdom sterk uit te breiden. Binnen de eerste tien jaar van haar bestaan ontstonden drie belangrijke dochterabdiën, de abdiën van Middelburg, Tongerlo en Averbode. In de 14de en 15de eeuw kende de abdij haar grootste bloei. Er kwam een indrukwekkend kloostercomplex

tot stand, met een nieuwe kerk en kapittelzaal, een dormitorium en een refter met bibliotheek op de bovenverdieping.

Het archeologisch onderzoek richt zich in een eerste fase op de noordwestelijke zone van de abdij. Onder de pandgang troffen archeologen tientallen begravingen aan. Ze legden de skeletresten zorgvuldig vrij, waarna het fysisch-anthropologisch onderzoek zal volgen. Het zuidwestelijk gedeelte van het kloostercomplex volgt in een tweede onderzoeksfase. Op deze locatie verwachten de onderzoekers de abtswoning en het Prinsenhof te vinden. Uit de archiefbronnen weten ze dat de abdij regelmatig hoge vorsten

en heersers ontving die er voor langere tijd verbleven. Deze hoge heren kregen onderdak in dit luxueus gastenverblijf. Meer dan zevenhonderd jaar lang bepaalde de Sint-Michielsabdij dit stadsdeel, tot de Franse bezetter de abdij in 1796 afschafte. De abdij verdween vanaf het midden van de 19de eeuw uiteindelijk volledig uit het stadsbeeld.

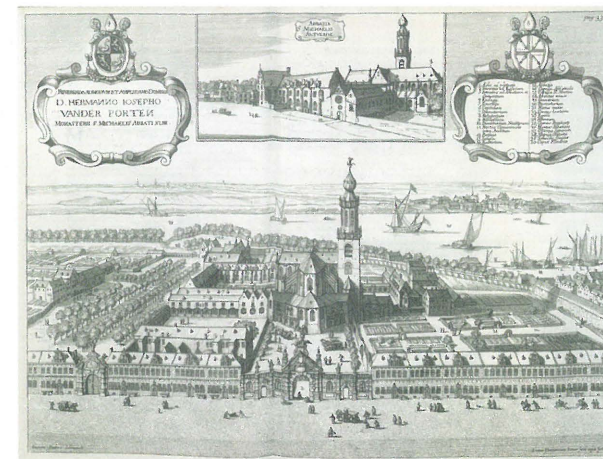
Alleen nog ondergrondse resten

Na de afschaffing van de Sint-Michielsabdij beval Napoleon in 1803 een deel van het klooster af te breken voor de aanleg van een sloopstermwerf. De overgebleven gebouwen werden omgebouwd tot werkhuizen, magazijnen en kantoren. In de Hollandse tijd (1815-

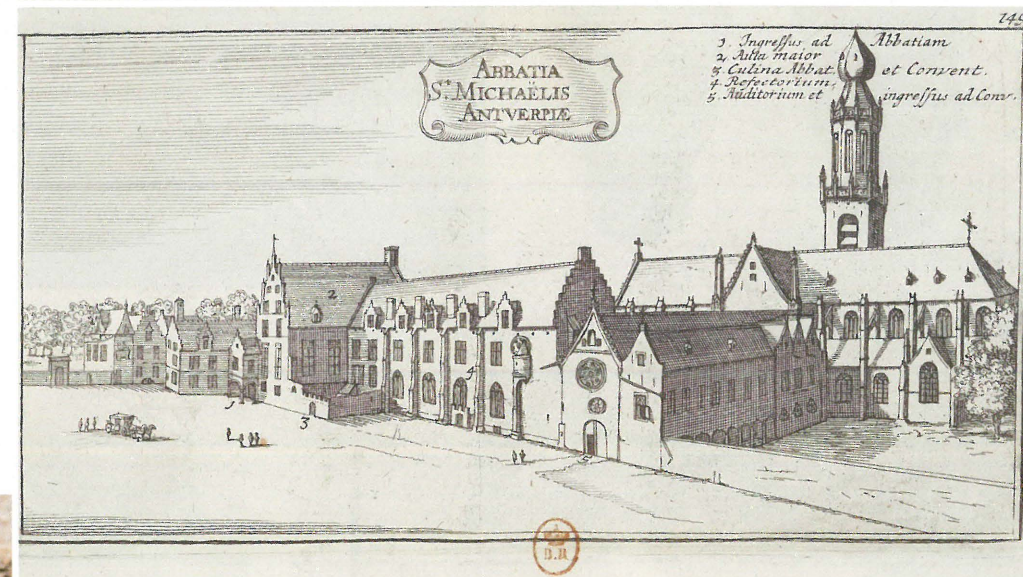
1830) deden de kerk en kloostergebouwen nog dienst als stapelhuis, Sint-Michielsentrepot genoemd. Op 27 oktober 1830, tijdens de Belgische Opstand, verwoestte het Hollandse leger met bombardementen wat nog restte van de abdij. Vanaf 1847 verrezen op het voormalige kloosterterrein nieuwe straten en gebouwen. Van de abdij zelf bleef bovengronds geen spoor bewaard.

Het onderzoek is van groot belang. In het verleden waren er amper mogelijkheden om het gebied archeologisch te bestuderen, en na de heraanleg van de kaaivlakte verdwijnt die mogelijkheid opnieuw voor lange tijd. De Antwerpse stadsarcheologen grijpen daarom graag hun kans!

Zicht in vogelperspectief op de Sint-Michielsabdij vanuit de Kloosterstraat, met de Schelde op de achtergrond. Gravure van Lucas Vorsterman II, De Sint-Michielsabdij te Antwerpen in 1659 © British Museum

Zicht vanuit het zuiden op de kloostergebouwen. Gravure van Harrewijn Jacobus tussen 1660 en 1740 © British Museum

Er werden in de pandgang ook al enkele skeletten van jonge kinderen gevonden © Stad Antwerpen, Frederik Beyens

Ter hoogte van de pandgang van het klooster waren geen vloer- of muurresten meer bewaard. Wel werden er in deze kloostergang al tientallen begravingen aangetroffen, allemaal oost-west georiënteerd © Stad Antwerpen, Frederik Beyens

De skeletten worden voorzichtig vrij gelegd in samenwerking met fysisch antropoloog Katrien Van de Vijver © Stad Antwerpen, Frederik Beyens

Fysisch-anthropologisch onderzoek van de skeletten zal meer informatie opleveren over het geslacht en de leeftijd van de individuen, eventuele doodsoorzaak of ziektes, en een mogelijke datering © Stad Antwerpen, Frederik Beyens

